

a

Guia pedagògica

Aprenem amb el poble gitano

a

Guia Pedagògica
Aprenem amb el poble gitano

Guia Pedagògica

Els continguts d'aquest butlletí estan subjectes a una llicència Reconeixement 2.5 de Creative Commons, si no s'hi indica el contrari. S'en permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública sempre que s'en citi el titular dels drets (Secretaria d'Acció Ciutadana, Departament de Governació i Administracions Públiques, Generalitat de Catalunya). No es poden emprar els continguts d'aquest butlletí per finalitats comercials. No es pot alterar, transformar o generar una obra derivada d'aquest butlletí. La llicència completa es pot consultar a:

<http://creativecommons.org/licences/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>

© Generalitat de Catalunya
Departament de Governació
i Administracions Públiques
Pla Integral del Poble Gitano

Autors de la guia:

Directora de l'equip de treball: M. Rosa Valls Carol

Equip de treball: Rocio Garcia, Maria Padrós, Cristina Pulido, Montse Sánchez

Disseny i realització:

Una y Media Massmedia SL

1a edició: Març 2008

Dipòsit legal: B. 15.581-2008

Impressor: Tecfoto, S.L.

a

Guia Pedagògica
Aprenem amb el poble gitano

índice

0. Introducció	7
1. Per què cal parlar del poble gitano als i les adolescents i joves?	9
1.1 Invisibilitat de la cultura gitana en el currículum	9
1.2 Construcció de veritables societats multiculturals sense discriminació	10
1.3 Superació dels estereotips amb informació contrastada i rigorosa	11
2. Com s'ha de tractar en la pràctica pedagògica?	13
2.1 De la superstició a la ciència	13
2.2 Perspectiva positiva i altes expectatives: valorant les capacitats i les habilitats de les persones gitanes	16
2.3 Donar referents positius: protagonisme de les mateixes persones gitanes	18
2.4 Superant una visió etnocèntrica i purament folklòrica	19
2.5 Des d'una perspectiva de gènere	21
Referències citades en la guia.	23
Altres referències documentals.	24
Informació sobre organitzacions i entitats d'àmbit català, estatal i internacional.	27

0. Introducció

L'educació esdevé en l'actual societat del coneixement una porta oberta a la inclusió social, i per tant ha de poder respondre a les necessitats de tots els col·lectius presents en els centres educatius. En aquest sentit, ha d'incloure la participació i la representació de totes les cultures per tal de donar resposta a la realitat multicultural de les nostres societats d'una manera efectiva i qualitativa. Amb el reconeixement polític, tant català com europeu, del poble gitano s'han començat a transformar les injustícies històriques sofertes. Fer visible i present la seva història i cultura en els centres educatius de Catalunya, després de sis segles de convivència, és un pas necessari posterior al reconeixement.

L'objectiu d'aquesta guia és donar les orientacions pedagògiques necessàries per aconseguir amb èxit el coneixement i la sensibilització sobre la història i la cultura del poble gitano com a part de la pròpia història catalana a través d'uns materials elaborats. Es poden aplicar en centres educatius entesos d'una manera àmplia (escoles, instituts, esplais, centres oberts, ludoteques...), tant en horari escolar com extraescolar. En aquest sentit, qualsevol col·lectiu implicat en l'àmbit educatiu, mestres, professors i professores, educadors i educadores, pot trobar en aquesta guia el suport per promoure, amb les i els infants i joves, la reflexió sobre el coneixement real i no estereotipat del poble gitano.

En segon lloc, aquest material es caracteritza per ser eminentment pràctic, a l'abast de qualsevol persona que, sense conèixer el poble gitano, pugui dur a terme una tasca educativa amb rigor, ja que s'ofereix, tant a la guia com als materials, informació i assessorament de qualitat, basat en informacions contrastades i científiques i amb l'assessorament de persones gitanes implicades tant en el món de la recerca, com en el de l'educació i el moviment associatiu. La finalitat és superar els estereotips generadors de desconeixement i d'actituds racistes per tal de contribuir a una major convivència basada en la coneixença mútua i en la igualtat d'oportunitats respectant les diferències.

1. Per què cal parlar del poble gitano als i les adolescents i joves?

Parlar del poble gitano als centres educatius com a part transversal dels seus continguts és un pas necessari per tal de contribuir a la superació de la injustícia històrica soferta pel poble gitano. És una qüestió de justícia social i de drets humans el reconeixement de l'altre per arribar a la igualtat. En aquest sentit, el fet de «conèixer» i «parlar» sobre aspectes clau del poble gitano en entorns educatius fomenta l'apropament entre cultures en lloc de la tradicional distància basada en estereotips. El reconeixement polític del poble gitano ha estat el primer pas per avançar en la superació de les desigualtats socials sofertes i, sens dubte, l'educació com a motor de transformació social és un dels àmbits en què més es pot contribuir per canviar aquesta realitat.

1.1 Invisibilitat de la cultura gitana en el currículum

Durant molt de temps els centres educatius han previst només una perspectiva cultural, tant en els continguts com en els documents i els òrgans que els componen, i en aquesta realitat homogènia no s'ha fet visible la realitat cultural i social del poble gitano. Malauradament, els nens i les nenes gitanos se situen entre els que tenen xifres més altes de fracàs escolar i això genera processos d'exclusió social com són, per exemple, més dificultats d'accés al mercat laboral i condicions de vida més precàries. D'aquesta situació va sorgir un estereotip, molt present en la societat, que és precisament vincular la responsabilitat del fracàs escolar dels nens i les nenes gitanos a la seva pròpia cultura. Sens dubte, aquest estereotip ha fomentat pràctiques educatives que han portat encara a més exclusió. En canvi, des de l'àmbit de la recerca i la ciència i les veus de les mateixes persones gitanes s'ha afirmat el contrari, que els seus infants i joves sí que volen estudiar però que el sistema educatiu ha creat unes barreres que dificulten d'entrada la seva carrera acadèmica. Una és justament la no inclusió de la seva cultura en la realitat educativa. L'altra són els estereotips negatius que en lloc de generar inclusió generen encara més exclusió. Per tant, que la cultura gitana estigui transversalment present en els centres educatius contribueix a la superació d'estereotips.

- Perquè cal que tingui la visibilitat que li ha estat negada durant molts segles en els continguts dels centres educatius.
- Perquè tenir presència als centres educatius és un referent per als nens i les nenes gitanos i per a les famílies.
- Perquè l'educació ha de donar la igualtat d'oportunitats per a tots i totes i no ser un sistema generador de desigualtats.
- Perquè la societat que tenim és multicultural i la multiculturalitat ha d'estar present als centres educatius igualitàriament, sinó queden al marge de la realitat.

1.2 Construcció de veritables societats multiculturals sense discriminació

➔ **Per tal de contribuir a la inclusió de tots els col·lectius** en les actuals societats multiculturals, s'ha d'evitar qualsevol actitud discriminatòria. Per exemple, tractar els nois i les noies gitanos de manera diferent, portar-los a classes o espais separats de la resta de companys i companyes, pensar que no faran res amb la seva vida educativa i que només es poden dedicar a treballs marginals o sense futur són actituds que els situen en una futura i permanent situació d'exclusió social. Els i les professionals de l'educació podem contribuir a la superació d'aquestes actituds trencant la reproducció de la desigualtat i el coneixement esbiaixat de la realitat i transmetent als nostres joves un coneixement objectiu de la història i la cultura del poble gitano com a part de la pròpia història, per tal de transformar la realitat de l'aula i del centre educatiu per afavorir la inclusió educativa i social de les noies i els nois gitanos.

El racisme actual ja no està basat en la imposició d'un únic model cultural i la negació de la resta, sinó en el tractament desigual de la diferència entre cultures generant prejudicis i barreres per a aquelles persones membres de cultures minoritàries, a les quals sovint s'associa amb una «pedagogia de mínims» (una educació en la qual es preveu que arribin com a molt a uns coneixements mínims, inferiors a la mitjana), com a conseqüència directa de la cultura de pertinença. Una educació de qualitat s'ha de construir sobre coneixements que superin les discriminacions ètniques que atempten contra

els drets humans i la formació de les persones que la reben. Per superar aquestes limitacions, que són perjudicials tant per a les persones gitanes com per a les no gitanes, cal que es parli del poble gitano als centres educatius, cal que ens acostem a un coneixement real de la multiculturalitat:

- Perquè la discriminació i el racisme situen el poble gitano en una posició d'exclusió social permanent.
- Perquè l'educació ha de procurar una socialització igualitària entre nens i nenes, gitanos, no gitanos i d'altres cultures.
- Perquè l'educació té la responsabilitat de donar un coneixement real i científic de la realitat, de trencar els estereotips.
- Perquè les interaccions que procurem als nens i nenes en l'àmbit educatiu seran un motor de transformació personal i de l'entorn.

1.3 Superació dels estereotips amb informació contrastada i rigorosa

➤ **Aprofitar la capacitat de transformació de l'educació** per arribar a canviar el context és una possibilitat en potència que s'ha d'utilitzar per superar les barreres que els prejudicis i els estereotips creen. De fet, el 48 % de les persones entrevistades per a l'Estudi de població gitana a Catalunya opina que el racisme és la principal barrera que han de superar. El desconeixement del poble gitano fa que aquests prejudicis no es transformin. Cal, doncs, incloure aquest coneixement rigorós, a banda de persones i referents positius del poble gitano, als centres educatius. Les famílies gitanes sentiran que formen part del centre i les famílies no gitanes podran superar els prejudicis envers la comunitat gitana. L'educació és per a tothom, i perquè això sigui real tota la societat ha de tenir-hi representació, representació no només física o presencial, sinó en la pràctica educativa. Cal que la comunitat educativa participi de tot allò que es fa als centres educatius generant espais on tingui cabuda la representació de les diferents cultures que són presents a la societat, tant si estan en el context del centre educatiu com si no. Per això cal que, a través dels continguts didàctics que es proposen, es doni visibilitat al reconeixement igualitari del poble gitano. Superar barreres exclusores envers el poble gitano requereix reconèixer-lo i donar-li presència en l'àmbit educatiu, i és necessari:

- Perquè així es promouran actituds positives i canvis socials que evitin la discriminació de les persones gitanes.
- Perquè superant la discriminació i el racisme contribuirem a millorar la convivència al centre educatiu.
- Perquè afavorirem el coneixement i la valoració crítica i positiva de les famílies i persones de la cultura majoritària.
- Perquè donant un coneixement real de les cultures minoritàries s'evidenciarà que enriqueixen les que tradicionalment han estat hegemòniques.
- Per construir una educació de tothom i per a tothom.

2. Com s'ha de tractar en la pràctica pedagògica?

Tots els processos d'aprenentatge inclouen processos de transformació; l'oportunitat que es presenta en el procés d'aprenentatge dels nois i les noies catalans amb la inclusió dels materials didàctics sobre el poble gitano a Catalunya suposa una innovació educativa que requereix plantejar orientacions pedagògiques concretes, més enllà de la metodologia que cal emprar, que afavoreixin l'èxit de l'aprenentatge.

Principalment les orientacions pedagògiques que es donen parteixen de la prevenció del racisme a través del trencament dels estereotips, la promoció de les relacions positives entre cultures i la corresponent promoció de la convivència solidària igualitària.

2.1 De la superstició a la ciència

Molta de la informació que s'ha transmès a la societat a través dels mitjans de comunicació, institucions educatives o estudis de recerca que no han comptat amb la veu de les persones gitanes, ha anat construint una imatge esbiaixada del poble gitano, atribuint les causes de la desigualtat de les persones gitanes a la seva cultura, culpabilitzant-les. En aquest sentit, idees com que als nens i les nenes gitanos no els agrada estudiar o que les famílies no els volen portar a l'escola o a altres centres educatius, que les persones gitanes són mandroses o que són ells els qui no volen integrar-se, han perjudicat i perjudiquen moltíssim els processos d'inclusió i participació de les persones gitanes en la societat. Són unes idees vistes des de la perspectiva de la cultura majoritària i basades en la superstició.

En una societat multicultural i de la informació, la superstició no ha de dirigir la formació dels nois i les noies. L'accés a la informació està cada vegada més a l'abast de tothom, però cal desenvolupar les capacitats adients per seleccionar-la; s'ha de procurar que l'educació permeti aquest pas de la superstició a la ciència, perquè seran els coneixements i les informacions contrastades les que

podran desmuntar els prejudicis i afavorir el coneixement crític. Per tant, les persones educadores en la intervenció educativa sobre el poble gitano hauran de:

- Aportar dades contrastades que ajudin els nens i les nenes a construir un coneixement real sobre el poble gitano.
- Ajudar a canviar imatges esbiaixades que puguin existir a través d'un diàleg igualitari amb les persones gitanes.

Els i les professionals de l'educació hem de tenir les eines i els coneixements per ajudar els nois i les noies a superar les barreres que se'ls poden presentar davant d'una altra cultura, i en concret la gitana.

I si sorgeixen aquests tipus d'idees preconcebudes que desqualifiquen les persones gitanes? Quines dades es poden aportar?

Les persones gitanes han estat perseguides per la llei a la península des de 1499 amb la Pragmàtica dels Reis Catòlics fins a la Constitució de 1978, que determina la igualtat de drets i de llibertats per a totes les persones. Tot i que el 1812 es reconeixia les persones gitanes com a ciutadans espanyols, durant tota la dictadura franquista es van perseguir les i els gitanos amb la «*Ley de vagos y maleantes*».

- ✿ Saber que les persones gitanes han estat discriminades i perseguides per la llei pot explicar les dificultats viscudes per arribar a un reconeixement institucional amb les mateixes condicions que la resta de les persones no gitanes. La comunitat internacional ha lluitat per atorgar-los el reconeixement d'allò que se'ls havia privat.

El Parlament català ja va ser precursor de l'actual procés europeu, i va aprovar per unanimitat el reconeixement del poble gitano el 21 de novembre de 2001.

El 27 d'abril de 2005 el Parlament Europeu va aprovar una resolució sobre la situació de la població romaní, en la qual es demana al Consell, a la Comissió, als estats membres i als països candidats que considerin el reconeixement de la població *romaní com a minoria europea*.

El dia 27 de setembre de 2005 es va debatre i es va aprovar per unanimitat al Congrés dels Diputats de l'Estat espanyol la Proposició no de llei relativa al reconeixement dels drets del poble gitano.

L'Estatut de Catalunya aprovat el juny de 2006 introdueix a l'article 42.7: *«També [els poders públics] han de garantir el reconeixement de la cultura del poble gitano com a salvaguarda de la realitat històrica d'aquest poble».*

- ❁ Per tal d'arribar a aproximacions científiques i rigoroses de la realitat sobre el poble gitano s'han de rebutjar els estudis que han reforçat i fins i tot potenciat estereotips sobre els seus membres perquè s'han basat en el desconeixement de la comunitat gitana. Així doncs, cal partir de recerques i informacions que hagin estat elaborades comptant amb les veus de les persones gitanes en tot el procés, i suficientment contrastades perquè seran les que presentaran conclusions científiques i donaran pautes que contribueixin a superar-ne l'exclusió.

El 88 % de la població enquestada a l'estudi sobre la població gitana a Catalunya ha estat escolaritzada. Només el 12 % no ha anat mai a l'escola.

(Estudi sobre la població gitana de Catalunya, 2005)

«Les dones gitanes apostem per l'educació com a via per superar les desigualtats socials i culturals que pateix el poble gitano.»

«Els nens i les nenes han d'anar a l'escola.»

(I Jornades de treball 2001, Associació Gitana de Dones Drom Kotar Mestipen.)

2.2

Perspectiva positiva i altes expectatives: valorant les capacitats i les habilitats de les persones gitanes

Els processos de canvi que tindran lloc a partir del treball sobre el poble gitano als centres educatius requereixen un canvi de perspectiva. En aquest sentit des d'aquests espais es pot contribuir a transformar la tradicional visió negativa per una visió positiva fent visible el que tradicionalment s'ha silenciado, com són els valors positius i les contribucions del poble gitano, que és una de les minories més rebutjades al nostre país i en canvi és amb la que fa més temps que convivim (sis segles). Per tant, des del camp de l'educació s'ha de treballar per superar aquesta desigualtat partint d'una implicació i un posicionament positius que transmetin a l'alumnat noves aportacions sobre el poble gitano com, per exemple, els seus valors com ara la solidaritat, el respecte a les persones grans, el diàleg i el consens, entre d'altres que es treballen amb els materials didàctics proposats, per veure la cultura gitana com a font de riquesa i no de conflicte.

La posició de la persona educadora davant de les possibilitats educatives de les persones gitanes ha de ser la mateixa que respecte de la població no gitana i ha de partir d'expectatives positives per a totes i tots. Creure en les capacitats dels nois i les noies ajudarà a superar les barreres a l'èxit acadèmic que puguin presentar-se en el centre educatiu, barreres que els nois i les noies gitanos han patit de manera significativa. Per això s'ha de contribuir a *«transformar les dificultats en possibilitats»* (Freire, 1997) en cada activitat que plantegem i demostrar que les persones gitanes poden arribar tan lluny

com qualsevol altra en l'èxit educatiu i professional, només cal que no es continuïn posant barreres i es desmuntin les que ja existeixen.

- **Afirmar la igualtat de capacitats de totes les persones per arribar a l'èxit educatiu i professional.**
- **Constatar que les persones gitanes han desenvolupat capacitats específiques, que s'han de completar amb les habilitats acadèmiques.**

S'ha de partir de la possibilitat de totes les persones per assolir l'èxit educatiu i professional i, més encara, en els i les joves gitanos que pateixen l'estereotip de presentar una dificultat afegida per assolir l'èxit en la vida acadèmica. Reflexionant al voltant d'aquesta situació, fent-la conscient, podrem transmetre-la als nois i les noies dels centres educatius.

«La meva professora de vuitè li va dir al meu pare, és a dir, el meu pare li va dir que jo volia fer BUP i ella li va dir que NO, que no calia que fes BUP perquè perdria temps i diners.»

(Brudilla Callí, 2000-2003)

«El que jo no he tingut de petita, vull que ho tingui ella, que tingui la seva carrera, que tingui la seva educació.»

«Les dones gitanes apostem per l'educació com a via per superar les desigualtats socials i culturals que pateix el poble gitano.»

(Brudilla Callí, 2000-2003)

- ✿ Transformar els prejudicis en expectatives positives sobre la vida acadèmica i professional de les persones gitanes ens pot ajudar, des de l'àmbit de l'educació, a la inclusió social del poble gitano. Per això cal comptar amb les veus de les persones gitanes, saber què pensen i què volen per a un futur igualitari.

«Els estereotips produeixen un profund dolor (...). El que més em crema és que no puc anar per la vida dient que sóc gitana perquè se'm tancarien moltes portes. He d'esperar que em coneguin com a persona per desvetllar-ho. Crec que s'hauria d'inculcar a les escoles. No es poden jutjar les persones sense conèixer-les»

(Workaló, 2001-2004)

2.3

Donar referents positius: protagonisme de les mateixes persones gitanes

La construcció d'una imatge justa i igualitària de les persones gitanes ha de comptar amb la seva presència i participació activa. Hi ha d'haver espais de visibilitat per a models positius de persones gitanes. Fer palès als centres que hi ha persones gitanes que han accedit a estudis universitaris i han esdevingut advocats i advocades, metges i metgesses, mestres, enginyers o músics, pot generar un canvi d'expectatives, tant per part dels nens i les nenes gitanos que tenim als centres, que poden identificar-se amb aquestes persones i augmentar les expectatives sobre les seves pròpies vides, com pels nens i les nenes no gitanos que descartaran la idea que les persones gitanes només es dediquen a la venda ambulat. Això no vol dir que no es valorin els oficis tradicionals del poble gitano, són una font de riquesa cultural i tradició, però això no justifica que s'aparti les persones gitanes de la resta d'opcions professionals i socials que han estat ocupades per la societat majoritària. Donar visibilitat als referents positius gitanos des dels centres educatius serà decisiu per trencar la tendència a situar les persones gitanes en posicions d'inferioritat, transformant les expectatives generals sobre el poble gitano.

Sempre que hi hagi la possibilitat de comptar amb la presència de les persones gitanes al centre s'ha d'aprofitar l'oportunitat d'incloure les seves veus, i promoure noves interaccions que ajudaran a construir una nova concepció de les persones gitanes, a partir del coneixement mutu basat en un diàleg igualitari. En el cas que no hi hagi aquesta possibilitat pel context en què es trobi el centre educatiu, les persones educadores podran procurar aquests espais de visibilitat de referents positius gitanos a través d'informacions reals extretes d'aquesta proposta pedagògica i d'altres mitjans de comunicació (premsa, Internet, etc.) tenint cura de la qualitat de la informació que es presenti.

- Fomentar referents positius de persones gitanes que puguin transformar els prejudicis i les expectatives dels nois i les noies tant gitanos com no gitanos.
- Proporcionar interaccions amb referents gitanos positius a través de la inclusió de la seva veu directament o indirecta.

- ✿ Donar a conèixer que moltes persones gitanes són professionals del camp universitari, mèdic, educatiu, judicial, i que lluiten perquè els seus nens i nenes tinguin accés a una formació de qualitat, ajudarà que es trenquin part de les barreres existents respecte a les expectatives sobre les persones gitanes.

«A mi m'agradaria que quan miréssim una persona fos per veure què té de bo aquella persona.»
(Dona gitana)

«Algunes nenes gitanes del meu barri diuen que estudiaran perquè veuen el meu pare! (un home gitano universitari).»
(Noia gitana)

- ✿ Cal donar referents positius gitanos a través dels centres educatius perquè els nens i les nenes no reproduïxin els prejudicis existents en la societat vers les persones gitanes per arribar en un futur a una millora de la convivència.

«A més del 40 % dels espanyols els molestaria (molt o bastant) tenir gitanos de veïns. A un de cada quatre espanyols no els agradaria que els seus fills anessin a la mateixa classe que nens de famílies gitanes.»
(CIS, Baròmetre 2005)

2.4 Superant una visió etnocèntrica i purament folklòrica

➔ **Una veritable igualtat inclou el dret de tota persona a viure** de manera diferent. En aquest sentit, totes les persones hauran de tenir una educació de qualitat sigui quin sigui el seu origen, la seva cultura o la seva identitat. Portar a terme aquesta educació de qualitat als centres educatius significa posar en

pràctica una educació tingui en compte les múltiples aportacions que estan realitzant les diferents cultures. S'ha de deixar enrere l'etnocentrisme que, proposant únicament l'assimilació i l'homogeneïtzació, no permet arribar a una millora de la convivència i a l'acceptació de tots i totes en una societat cada cop més diversa.

Per això el treball sobre el poble gitano als centres educatius no es pot fer des de la defensa de l'assimilació de l'altre i des de la pretensió de que les persones gitanes «s'adaptin», sinó des de l'objectiu d'arribar a una unitat en la diversitat. La realitat de la cultura i la identitat gitanes haurà de ser construïda i transmesa sobre la base d'una imatge positiva, crítica i real; procurant no caure en aspectes purament folklòrics, sinó en aquells aspectes que contribueixen a la transformació, i superant les discriminacions educatives i socials vers el poble gitano.

Així doncs, per superar aquestes discriminacions i la seva visió merament folklòrica, caldrà abordar la identitat del poble gitano com a inclusora, una identitat que igualment permet sentir-se català o europeu, i una cultura amb una història, una llengua i uns símbols que van més enllà dels que tradicionalment es coneixen.

- Partir del fet que, en el desenvolupament de la pràctica educativa tothom independentment de la cultura a la qual pertanyi té dret a obtenir els mateixos resultats.
- Construir concepcions de la cultura i la identitat gitanes a partir del coneixement real de les persones, des d'una perspectiva crítica i reflexiva per tal de no caure en aspectes únicament folklòrics.

«Jo sóc més gitana que ningú i molt orgullosa que n'estic, i això no significa que no hagi d'estudiar, (...) que no tingui intel·ligència per estudiar.»

(Brudilla Callí, 2000-2003)

«La promoció de la nostra cultura, molt rica en valors. El nostre reconeixement com a cultura pròpia i que volem compartir amb la societat per enriquir a tothom.»

(Generalitat de Catalunya, 2005)

2.5 Des d'una perspectiva de gènere

↳ **Les dones gitanes són les que estan protagonitzant** un dels canvis més importants i més significatius que està vivint el poble gitano. Si a totes les cultures la dona és un motor de transformació, en el cas de la dona gitana aquesta situació s'accentua a partir del seu paper a la família, en la transmissió de valors, en l'educació dels fills i les filles, en les aportacions a l'economia familiar, entre d'altres.

Incloure la presència del poble gitano als centres i dur a terme una intervenció educativa transformadora i de qualitat exigeix presentar la dona gitana com a motor de canvi. Això implica que tant en les activitats que proposem com en els aspectes que cal destacar del poble gitano, la dona gitana ha de tenir una menció especial. La dona gitana està promovent canvis tant en les seves famílies com en la cultura gitana en general. L'exclusió que pateixen, per ser dones, gitanes i sense estudis, està sent superada des de la seva pròpia implicació i participació en el teixit social. Per tant, cal que en la nostra intervenció educativa contribuïm a superar els prejudicis vers les dones gitanes, i així previndrem les possibles discriminacions per motius de gènere, que estarien totalment fonamentades sobre estereotips i idees preconcebudes de la societat majoritària, que les ha situat en un pla de submissió i passivitat que no és real. A partir de les mateixes dones gitanes i de recerques científiques que incloguin les seves veus, podem tenir arguments per reflexionar, transformar la imatge social de la dona gitana des de la institució educativa prevenint la reproducció entre els i les joves d'aquesta imatge totalment errònia. Són elles mateixes les que estan trencant aquestes barreres lluitant pel seu dret a l'educació, a l'accés al mercat de treball formal i per la inclusió del seu poble, comptant amb la seva presència activa en la participació social i l'associacionisme. Podem comptar amb la seva participació sempre que sigui possible a les aules o proporcionar espais d'interacció a l'alumnat fent ús de les noves tecnologies de la informació i la comunicació o apropant-los a la seva realitat associativa per transformar la imatge preconcebuda i superar la discriminació.

- Evidenciar el paper de la dona gitana com a motor de transformació per a la inclusió del poble gitano.
- Trencar amb estereotips que identifiquin la dona gitana amb la submissió a partir de la seva veu.

A la base de dades del projecte de recerca I+D, *MESTIPEN ROMI: mujer gitana y asociacionismo en Espanya. Retos y contribuciones (2004-2006)*, trobem cinquanta associacions de dones gitanes en l'àmbit estatal, de les quals a Catalunya tenim la Drom Kotar Mestipen i la Lacho Baji Calí.

L'esperança de moltes de les persones gitanes sobre el futur del seu poble s'exemplifica en el somni d'una dona gitana que s'exemplifica en la següent aportació que va realitzar:

«D'aquí a cent anys tinc molt clar que m'agradaria que hi haguessin metges gitanos, advocats gitanos, que ja n'hi ha! Però això, que els nens anessin a l'escola, o sigui, sense perdre el que som, però tenim el que teniu tots vosaltres.»

(Brudilla Calli 2000-2003)

Referències citades en la guia

- ✿ **Catalunya. Llei orgànica 6/2006 de 19 de juliol de reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.**
Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, 20 de juliol de 2006, núm. 4680, p. 1-64.
Disponible a: <https://www.gencat.net/eadop/imatges/4680/c4680.pdf>
Data consulta: 3 d'agost de 2006

- ✿ **Catalunya. Resolució 1046/VI del Parlament de Catalunya, sobre el reconeixement de la identitat del poble gitano i del valor de la seva cultura.** *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, 3 de desembre del 2001, núm. 240, p. 21.
Disponible a: <http://www.parlament-cat.net/activitat/bopc/06b240.pdf>
Data de consulta: 10 de juliol de 2006

- ✿ **Conclusions de les I Jornades de treball.** *Associació Gitana de Dones Drom Kotar Mestipen*, Barcelona, 2001.

- ✿ **Espanya. Proposición no de ley relativa al reconocimiento de los derechos del pueblo gitano.**
Diario de Sesiones del Congreso de Diputados, 27 de septiembre del 2005, Número 114, p. 5761-5768.
Disponible a: http://www.congreso.es/public_oficiales/L8/CONG/DS/PL/PL_114.PDF
Data de Consulta: 10 de juliol de 2006

- ✿ **Europa. Resolución del Parlamento Europeo sobre la situación de la población romaní en la Unión Europea.** 27 de abril del 2005, P6_TA(2005)0151.
Disponible a: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0151+0+DOC+XML+V0//ES>
Data de consulta: 10 de juliol de 2006.

- ✿ **Freire, P.** *A la sombra de este árbol*. Barcelona: El Roure, 1997.

- ✿ **Generalitat de Catalunya.** *Estudi sobre població gitana a Catalunya. Informe final*. Barcelona: Departament de Benestar i Família, 2005.

- ✿ **Resultados Barómetro**, CIS, noviembre 2005. [En línia].
Disponible a: www.cis.es/cis/opencms/-Archivos/Marginales/2620_2639/2625/e262500.html.
Data de consulta: 10 de juliol de 2006

Projectes de recerca citats

- ❖ **BRUDILACALLÍ:** *Las mujeres gitanas contra la exclusión. Superación del absentismo y fracaso escolar de las niñas y adolescentes gitanas.* Plan Nacional I+D+I. Instituto de la Mujer, Comisión Interministerial de Ciencia y Tecnología, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Dpt. Teoria i Història de l'Educació. (2000-2003).
- ❖ **CALLÍ BUTIPEN:** *Mujer Gitana y Mercado Laboral.* Plan Nacional I+D+I. Comisión Interministerial de Ciencia y Tecnología. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales-Instituto de la Mujer. (2003-2004).
- ❖ **MESTIPEN ROMÍ:** *Mujer gitana y asociacionismo en España. Retos y contribuciones.* Plan Nacional I+D+I. Comisión Interministerial de Ciencia y Tecnología. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales/ Instituto de la Mujer. (2004-2006).
- ❖ **WORKALÓ.** *The creation of New occupational patterns for cultural minorities. The Gypsy case.* RTD. FP5. DG XII. Improving the Socio-economic Knowledge Base. (2001-2004).

Altres referències documentals

- ❖ **Abajo j. E. y Carrasco, s. (Eds.) Equipo de investigación sobre el éxito escolar del alumnado gitano.** *Experiencias y trayectorias de éxito escolar de gitanas y gitanos en España: Encrucijadas sobre educación, género y cambio cultural.* Madrid: Instituto de la Mujer (MTAS) y CIDE (MEC), Colección Mujeres en la Educación, 2004.
- ❖ **Adiego, I. X.** *Un vocabulario español-gitano del Marqués de Sentmenat (1697-1762).* Barcelona:UB, 2002.
- ❖ **Adiego, I. X. Del romaní comú als calós ibèrics. Institut d'Estudis Catalans.** *Cicle de Conferències: Els gitanos a Catalunya i les seves llengües: passat i present (29 maig).* Barcelona: Ponència no publicada, 2003.
- ❖ **Arbex, C.** *Guía de salud para mujeres gitanas.* Madrid: ASGG, 2000.

- ✿ **CIREM.** *Informe Pla de transformació del barri de la Mina de Sant Adrià de Besòs.* Ajuntament de Sant Adrià de Besòs, Consorci de la Mina. Documentació URBAN 2, 1997.
- ✿ **BOCD.** *Informe de la Subcomisión para el Estudio de la problemática del Pueblo Gitano.* Comisión de Política Social y Empleo, Congreso de los Diputados. Serie D: General. 17 de diciembre del 1999. Núm. 520, 1999.
- ✿ **Conclusiones.** Congreso Europeo de la Juventud Gitana. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1997.
- ✿ **El poble gitano. Manual per a periodistes.** Barcelona: Institut Romà de Serveis Socials, 2001.
- ✿ **Conclusiones.** *Encuentro de jóvenes gitanos/as andaluces.* Granada: Junta de Andalucía, 2001.
- ✿ **Equipo Barañí.** *Mujeres gitanas y sistema penal.* Madrid: Ediciones Meytel, 2001.
- ✿ **Equipo de Estudios de Presencia Gitana,** *Mujeres gitanas ante al futuro.* Madrid: Presencia Gitana, 1990.
- ✿ **Equipo giems.** *Gitanos al encuentro de la ciudad: del chalaneo al peonaje.* Madrid: Cuadernos para el Diálogo, SA, 1976.
- ✿ **Escudero, J.P.** *Societat i llengua dels gitanos catalans. Institut d'Estudis Catalans. Cicle de Conferències: Els gitanos a Catalunya i les seves llengües: passat i present (29 de maig).* Barcelona: Ponència no publicada, 2003.
- ✿ **Generalitat de Catalunya.** *Pla integral del Poble Gitano a Catalunya.* Departament de Benestar i Família, 2006.
- ✿ **Gitanos. Pensamiento y Cultura. Adalí/Madrid Gitana,** núm. 3, diciembre. Madrid: ASGG, 1999.
- ✿ **Gitanos. Pensamiento y Cultura. Contra la discriminación,** núm. 10, junio. Madrid: ASGG, 2001.

- ✿ **Gitanos. Pensamiento y Cultura. Educación**, núm 7/8, diciembre. Madrid: ASGG, 2000.
- ✿ **Gitanos. Pensamiento y Cultura. Gitanos y empleo**, núm. 6. Madrid: ASGG, 2000.
- ✿ **Gitanos. Pensamiento y Cultura. Informe del Congreso de los Diputados sobre el pueblo gitano**, núm. 4, abril. Madrid: ASGG, 1999.
- ✿ **Gitanos. Pensamiento y Cultura. Las líneas de trabajo de la ASGG**, núm 0, abril. Madrid: ASGG, 1999.
- ✿ **Gitanos. Pensamiento y Cultura. Mujeres gitanas**, núm 5. Madrid: ASGG, 2000.
- ✿ **Gitanos. Pensamiento y Cultura. Salud y comunidad gitana. Iniciativas europeas**, núm. 1, junio. Madrid: ASGG, 1999.
- ✿ **Gamella, J.** *Mujeres gitanas. Matrimonio y género en la cultura gitana de Andalucía*. Andalucía: Junta de Andalucía, 2000.
- ✿ **Garriga, C.** *Els gitanos de Barcelona. Una aproximació sociològica*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2000.
- ✿ **Garriga, C.** *Els gitanos de Badalona. Una aproximació sociològica*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2003.
- ✿ **Gómez, J. & Vargas, J.** *Why Romà do not like mainstream schools: voices of a people without territory*. Harvard Educational Review. v. 73, pp. 559-590, 2003.
- ✿ **Hancock, Ian.** *The Pariah syndrome : an account of gypsy slavery and persecution*. 2nd rev. ed., with an index. Ann Arbor: Karoma Publishers, 1987 [i.e. 1988].
- ✿ **I Tchatchipen.** *Lil da trin tchona rodipen romani*. Instituto Romanò de Serveis Socials: Barcelona, D.L. 1993.

- ✿ **La población gitana en la comunidad autónoma de la Rioja.** Logroño: Gobierno de la Rioja, 2003.
- ✿ **Lagunas, D.** *Resolviendo la salud. Los gitanos catalanes.* *Gazeta de Antropología*, núm 15, texto 12-15. Universitat de Barcelona, 1999.
- ✿ **Liégeois, J.** *Gitanos e itinerantes.* Madrid: Presencia Gitana, 1987.
- ✿ **Gimenez, A.** *Opre roma. La educación de la infancia en Europa.* DG XII de la Comisión Europea. (2000-2003).
- ✿ **¿Periodistas contra el racismo? La prensa española ante el pueblo gitano 2000-2001.** Barcelona: Unió Romani, 2002.
- ✿ **Plan integral para la Comunidad Gitana de Andalucía.** Junta de Andalucía, 1997-2000.
- ✿ **1er Congrés Europeu de la Joventut Gitana.** Barcelona: Institut Romanò de Serveis Socials, 1999.
- ✿ **Primer Manual de Conversa en Romanò-Kaló.** Barcelona: Unió Romani, 2001.
- ✿ **Ramirez Heredia JdD., Torres Fernández A., Silva de los Reyes J.** *Cuatro culturas en una sola juventud.* Sevilla: Unió Romani, 2001.
- ✿ **San Román, T.** *Entre la marginación y el racismo.* Reflexiones sobre la vida de los gitanos. Madrid: Alianza, 1986.
- ✿ **San Román, T.** *La diferència inquietant.* Velles i noves estratègies culturals dels gitanos. Barcelona: Altafulla, 1998.

Informació sobre organitzacions, institucions i entitats d'àmbit català, estatal i internacional.

A continuació us oferim la informació d'algunes de les entitats i organitzacions on us podeu adreçar per consultar més informació sobre el poble gitano, activitats o projectes que s'estiguin duent a terme en l'actualitat.

Organitzacions i entitats gitanes d'àmbit català

Per demanar informació sobre les organitzacions i entitats gitanes que actualment estan impulsant activitats i projectes a Catalunya us podeu adreçar als següents contactes:

DGACC (Direcció General d'Actuacions Cíviques i Comunitàries): dgt_acc.benestar@gencat.net

FAGIC (Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya): fagicat@teleline.es

Organitzacions i entitats d'àmbit estatal

Com a organitzacions d'àmbit estatal s'han seleccionat les integrants del "Consejo Estatal del Pueblo Gitano" creat el 29 de juny del 2006. Cal aclarir que el moviment associatiu gitano és molt ric i per tant hi ha moltes associacions i entitats que estan actualment treballant a més de les que citem a continuació:

- ✿ **Asociación de Mujeres Gitanas 'Alboreá'**. Tel contacto: 91 507 03 68
- ✿ **Asociación de Promoción Gitana de la Rioja**. Mail: apg_rioja@mail.com
- ✿ **Asociación de Enseñantes con Gitanos**. aecgit@pangea.org. <http://www.pangea.org/aecgit/>
- ✿ **Asociación Iniciativa Gitana**. iniciativagitana@yahoo.es
- ✿ **Asociación Juvenil Cultural Gitana 'Ardiñelo Kaló'**: 95 617 82 58.
- ✿ **Asociación Nacional Presencia Gitana**. presenciagitana@presenciagitana.org.
- ✿ **Asociación Socio-cultural de las Minorías Étnicas 'Unga'**: 98 511 14 04
- ✿ **Federación Andaluza de Mujeres Gitanas Fakali**: 95 421 12 73
- ✿ **Federación de Asociaciones Culturales Cristianas de Andalucía (FACCA)**: 95 365 71 84
- ✿ **Federación de Asoc. Gitanas para la integración laboral y social, promoción y desarrollo del pueblo gitano "Calí"**. 91 507 90 36
- ✿ **Federación de Asociaciones Gitanas de Aragón (FAGA)**: faga_aragon@yahoo.es
- ✿ **Federación de Asociaciones Gitanas de Castilla y León**: fedasgitcyl@telefonica.net
- ✿ **Federación de Asociaciones Gitanas de Cataluña FAGIC**: fagicat@teleline.es
- ✿ **Federación de Asociaciones Gitanas de la Comunidad Valenciana**: faga@ari.es
- ✿ **Federación de Asociaciones Gitanas Extremeñas (FAGEX)**: info@fagex.org

- ✿ Federaci3n de Asociaciones Gitanas de Navarra 'Gaz Kal3': 94 813 10 01
- ✿ Federaci3n Nacional de Asociaciones de Mujeres Gitanas 'Kamira': 91 317 82 36
- ✿ Federaci3n Reg. Gitana de Asociaciones de Castilla La Mancha: 92 576 24 17
- ✿ Fundaci3n Secretariado Gitano: gitanos@fsgg.org
- ✿ Uni3n Romani: u-romani@pangea.org

Organitzacions i entitats d'3mbit europeu i internacional

✿ Decade of Roma Inclusion 2005 – 2015

www.romadecade.org

La d3cada gitana 3s el primer esfor3 conjunt entre diferents pa3sos de l'Europa de l'Est per millorar les condicions de vida del poble gitano en diferents 3mbits com ara l'educaci3, el treball, la salut o l'habitatge. Aquest projecte, de deu anys de durada (2005-2015), 3s una iniciativa de vuit pa3sos d'Europa de l'Est i Central amb el suport de la comunitat internacional i la Uni3 Europea.

✿ ERIO (European Roma Information Office)

www.erionet.org

ERIO treballa per contrarestar la situaci3 hist3rica i actual de discriminaci3 i exclusi3 del poble gitano a Europa. Que la seu d'ERIO sigui a Brussel·les, a prop del Parlament Europeu, no 3s casualitat ja que aquesta associaci3 pret3n dialogar amb les institucions europees sobre la import3ncia de millorar les oportunitats per a les persones gitanes.

✿ European Roma and Travellers Forum

www.ertf.org

El F3rum Europeu Gitano 3s un organisme que es va crear el 2004 amb la participaci3 d'associacions gitanes d'arreu d'Europa i del Consell d'Europa. Aquest f3rum 3s un 3rgan de consulta del Consell d'Europa en el qual participen representants del poble gitano dels diferents pa3sos de la Uni3 Europea.

✿ **European Roma Rights Centre**

www.errc.org

El Centre europeu pels drets del poble gitano és una organització no governamental que té l'objectiu de combatre la discriminació ètnica existent cap al poble gitano i defensar els drets humans. La perspectiva de l'ERRC parteix de la necessitat de generar estratègies de negociació política (advocacy), de recerca sobre el racisme i el compliment dels drets humans.

✿ **Open Society Institute & Soros Foundations Network**

www.soros.org/initiatives/roma

La Open Society Institute (OSI) és una fundació privada que té l'objectiu de promoure els drets humans, el governament i les reformes socials i econòmiques que tinguin com a objectiu lluitar contra la pobresa en els països de l'Europa de l'Est. Concretament, l'OSI col·labora estretament amb el projecte de la dècada gitana.

✿ **Patrin Web Journal**

www.geocities.com/~patrin/

Patrin Web Journal és una pàgina web en la qual es poden trobar tota mena de recursos informatius sobre la història i la cultura del poble gitano. Per exemple, es pot trobar una cronologia de la seva història, una descripció detallada de les seves tradicions i costums i enllaços amb diferents organitzacions gitanes de tot el món.

✿ **REI. Roma Education Initiative**

www.osi.hu/esp/rei/index.html

El projecte Iniciativa Educativa Gitana, propulsat per l'Open Society Institute i que va finalitzar el desembre de 2005, tenia com a objectiu denunciar la discriminació educativa que pateixen molts estudiants gitanos d'arreu d'Europa. A la pàgina web es poden observar els resultats d'aquest projecte.

✿ **Roma Community Centre**

www.rcctoronto.org

El Roma Community Centre és un centre que agrupa les persones gitanes txeques que es van refugiar a l'àrea de Toronto. Aquest centre ajuda altres persones gitanes refugiades de diferents països a l'hora d'integrar-se més fàcilment a la societat canadenca. La seva pàgina web ofereix programes perquè persones gitanes accedeixin a l'escola i la universitat. Alhora també ofereix una sèrie de recursos amb

a

Guia Pedagògica

Aprenem amb el poble gitano